

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΡΕΥΝΩΝ

Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974,

Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμέλεια),

τ. Α΄, 542 σελ., τ. Β΄, 699 σελ., τ. Γ΄, 597 σελ., τ. Δ΄, 583 σελ.,

ΙΝΕ/ΕΙΕ-103, Αθήνα 2008.

Καρπός μια μακράς συνεργασίας στην οποία πήραν μέρος πολλά άτομα, η τετράτομη *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου, 1784-1974* έφθασε πλέον στην ολοκλήρωσή της. Το πρόγραμμα που είχε ξεκινήσει (1995) ως συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα της ΓΓΕΤ, διάρκειας 30 μηνών, μετά το πέρας του κατέστη δυνατό να συνεχιστεί με τις δωρεές του Ιδρύματος Στ. Νιάρχου –που κάλυψαν και την όλη έκδοση της *Εγκυκλοπαίδειας*– και τις χορηγίες κρατικών και άλλων φορέων, εντασσόμενο στην ερευνητική δράση του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών/ΕΙΕ. Καθώς ήταν πρώτη φορά στον τόπο μας που αντιμετωπίστηκε η πραγματοποίηση ενός παρόμοιου έργου, η συντονιστική επιστημονική ομάδα είχε θεωρήσει σκόπιμο να προηγηθεί η οργάνωση ενός συνεδρίου όπου θα δινόταν η ευκαιρία να ανταλλάγουν απόψεις ανάμεσα στους καθ' ύλην ειδικούς, τους εκπροσώπους της επιστημονικής κοινότητας και εκείνους της μαχόμενης δημοσιογραφίας. Οι εισηγήσεις τους δημοσιεύθηκαν στα Πρακτικά με τον τίτλο *Ο Ελληνικός Τύπος, 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2005.

Σκοπός της *Εγκυκλοπαίδειας* είναι να δώσει ένα όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα του ελληνικού Τύπου, της επικράτειας και των ελληνικών κοινοτήτων του έξω ελληνισμού, από την πρώτη εμφάνισή του στη Βιέννη τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα έως τη Μεταπολίτευση του 1974, που αποτελεί τομή στην ιστορία του Τύπου, ιδίως του ημερήσιου. Στο σχήμα αυτό συμπεριλήφθηκαν, καθώς επεκτεινόταν η ελληνική επικράτεια, οι ξενόγλωσσες εφημερίδες των αλλόγλωσσων κατοίκων της, οι δίγλωσσες εφημερίδες των Ελλήνων της διασποράς καθώς και ο ελληνόγλωσσος Τύπος της Κύπρου. Αντιπροσωπευτικό είναι το δείγμα τόσο στο επίπεδο του πολιτικού φάσματος και της ιδεολογικής έκφρασης όσο και της κοινωνικής ζωής, όπου, καθώς εμπεδώνεται η σημασία του Τύπου, η λειτουργία του εξειδικεύεται και σταδιακά αυτονομείται, εκπροσωπώντας ποικίλες διαφορετικές ομάδες, με τα αντίστοιχα έντυπά τους (αθλητικά, οικονομικά, φιλολογικά, παιδικά, επιστημονικά, θρησκευτικά, γυναικεία, παιδαγωγικά, επαγγελματικά, κ.ά.).

Η επιλογή των τίτλων που περιέχονται ως λήμματα στην *Εγκυκλοπαίδεια*, εργασία δύσκολη και υπεύθυνη, στηρίχθηκε στα ακόλουθα κριτήρια: 1. Σπουδαιότητα για την πολιτική/πολιτιστική ζωή της κοινωνίας που παρήγαγε το φύλλο. 2. Μεγάλη διάρκεια. 3. Μεγάλη κυκλοφορία. 4. Γεωγραφική εξάπλωση. 5. Πρωτοπορία/Διάνοιξη νέων δρόμων, νέας οπτικής και ύλης των φύλλων. Η επιλογή των προσώπων φυσικό ήταν να ακολουθήσει κατ' αρχάς εκείνη των επιλεγμένων εντύπων. Γενικότερα όμως έγινε και με βάση τη σπουδαιότητα, την ιστορικότητα και την αποτελεσματικότητα των εκάστοτε πρωτεργατών και λειτουργών του Τύπου. Πρέπει να τονιστεί ότι όλα αυτά πραγματοποιήθηκαν σε

συσχετισμό με τις διαθεσιμότητες, τόσο των απαιτούμενων πληροφοριακών στοιχείων όσο και των συντακτών των λημμάτων. Είναι γνωστό ότι ο γραπτός Τύπος, ευαίσθητο υλικό από τη φύση του και, από την άλλη, περιβεβλημένος με την αντιμετώπιση του "εφήμερου", δεν αποτέλεσε στη μακρά υλική διαδρομή του αντικείμενο σεβασμού και διαφύλαξης. Αντίθετα μάλιστα, υπηρέτησε πάμπολλες άλλες χρήσεις, πέραν του αρχικού του σκοπού, με αποτέλεσμα, σήμερα που έχει πάρει τη θέση που του αναλογεί στην πολιτισμική ιστορία, ως πνευματικό –ιστοριογραφικό και μάλιστα λογοτεχνικό– γεγονός, να μην διασώζονται τις περισσότερες φορές πλήρεις σειρές ή ακόμα να μην έχουν εντοπιστεί καν φύλλα τους. Σήμερα πλέον, οι σύντομες προσπάθειες εντοπισμού και ψηφιοποίησης του Τύπου είναι φανερό ότι θα οδηγήσουν σε θετικά αποτελέσματα.

Έγινε αναφορά στα κριτήρια επιλογής. Όπως ο κάθε κανόνας έχει την εξαίρεσή του, έτσι και σε αυτήν την περίπτωση υπάρχει η εξαίρεση, οι πολλές εξαιρέσεις –εξαιρέσεις οι οποίες υιοθετήθηκαν μετά από την προσέγγιση στο σωζόμενο υλικό και από την επιθυμία να είναι η *Εγκυκλοπαίδεια* όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτική. Με αυτό το σκεπτικό περιλήφθηκαν εφημερίδες λ.χ. μικρής διάρκειας ή κυκλοφορίας, που ωστόσο αντιπροσώπευαν μια αξιόλογη προσπάθεια που δεν ευοδώθηκε, έναν επιπλέον τόπο έκδοσης, μια ιδεολογικοπολιτική ή θρησκευτική ομάδα, ενδεχομένως όχι μεγάλης εμβέλειας. Ακόμα, περιλήφθηκαν έντυπα των οποίων δεν σώθηκε κανένα αντίτυπο ή και φύλλα που είχαν αναγγελθεί και περιγραφεί, χωρίς τελικά να κυκλοφορήσουν. Οι περιπτώσεις είναι πολλές και ποικίλες. Αποτέλεσμα του σκεπτικού αυτού είναι μια όχι απολύτως ισόρροπη παρουσίαση του υλικού, που καθρεφτίζει όμως την πραγματικότητα με την πολυμορφία της. Ίδια προβλήματα παρουσιάζει και η επιλογή των προσώπων. Καταβλήθηκε προσπάθεια να εμφανιστούν πρόσωπα, ενδεχομένως όχι τόσο γνωστά πέρα από την τοπική κοινωνία, αλλά που έδρασαν με αποτελεσματικότητα στον χώρο τους. Και εδώ προφανώς παρουσιάζονται ανομοιομορφίες.

Η *Εγκυκλοπαίδεια* αποτελείται από τρία μέρη. Προτάσσονται τα εισαγωγικά κείμενα για την ιστορία – γένεση και ανάπτυξη – και τον ρόλο του ελληνικού Τύπου στην πολιτική και πολιτισμική ζωή, κατά τους πρώτους δύο αιώνες του βίου του· ακολουθεί το σώμα των άνω των 2.300 λημμάτων που συνοδεύονται από σχετική εικονογράφιση (1.600 φωτογραφίες). Το κάθε λήμμα εφημερίδας ή περιοδικού έχει τρία μέρη, όπου καταγράφονται: α') ο λογότυπος και τα λοιπά στοιχεία ταυτότητας του εντύπου, β') οι στόχοι, οι συνεργάτες, και γενικότερα η ιστορική του πορεία (μεγάλη σημασία δόθηκε στις πληροφορίες που αποτελούν βασικά συγκριτικά στοιχεία, χρήσιμα στην ιστορία του Τύπου), γ') οι βιβλιοθήκες, ενίοτε και οι ιδιωτικές συλλογές, που διασώζουν φύλλα του και ακολουθεί, όπου υπάρχει, η σχετική βιβλιογραφία. Επίσης, περιλαμβάνονται ενδεικτικές βιογραφίες επτακοσίων περίπου προσώπων που ενεπλάκησαν στην παραγωγή των εντύπων και που κατέβαλαν τις δικές τους προσπάθειες για την ανάπτυξη του Τύπου.

Το τρίτο μέρος του έργου αποτελούν τα Παραρτήματα που περιλαμβάνουν: α') κείμενα σχετικά με την ίδρυση και τους σκοπούς των ενώσεων, συνδικαλιστικών ή άλλων δημοσιογραφικών σωματείων, πρακτορείων διακίνησης του Τύπου, κ.λπ., παρουσιασμένα κατά χρονολογική τάξη, όπου αναδεικνύεται η σταδιακή οργάνωση και κατοχύρωση των δικαιωμάτων του δημοσιογραφικού κλάδου και των άλλων εργαζομένων στον Τύπο, β') το "Διάγραμμα της βιβλιογραφίας", σε μορφή σχολιασμένης γενικής βιβλιογραφίας, που παρουσιάζει τον Τύπο ως αντικείμενο έρευνας και αποτελεί πολύτιμο βοήθημα για τους αυριανούς μελετητές του θέματος, γ') παρουσίαση του νομικού καθεστώτος του Τύπου, κατά τη δύσβατη συχνά διαδρομή του, ήδη από την ίδρυση του νέου ελληνικού Κράτους και δ') ένθετα με φωτογραφίες για τη "ζωή" της εφημερίδας, από την παραγωγή και διαλάλησή της ως την ανάγνωσή της. Τα περιεχόμενα του Παραρτήματος εντάσσονται στο πνεύμα να αποτελέσει η *Εγκυκλοπαίδεια* ένα χρηστικό εργαλείο για όσους ενδιαφέρονται να εμβαθύνουν τις μελέτες τους γύρω από τον ελληνικό Τύπο.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι το όλο έργο πραγματοποιήθηκε με τη συνεργασία πολλών συνεργατών: 340 συντάκτες (καθηγητές πανεπιστημίου, ιστορικοί και άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες, δημοσιογράφοι, μελετητές τοπικής ιστορίας, αρχειονόμοι, βιβλιοθηκάριοι, συλλέκτες) πλασίσωσαν την επιστημονική ομάδα του Προγράμματος και κατέθεσαν στο έργο αυτό τις γνώσεις και τα αποτελέσματα της έρευνάς τους.